

szarvának, tahrkecske-szarvának vagy grizlimesdebőrének méreteit akarja megtudni, csak *Rowland Ward* könyvében lapozgat. Aki azonban a szátkai világ-rekord-szarvasagancs pontos méreteit és súlyát óhajtja tudni, talán többnyire maga sem tudja, hová, kihez forduljon ezekért adatokért.

Nálam is gyakran érdeklődnek híres magyar vadásztrofeák, főképen szarvasagancsok bírálati adatai iránt. A *Nemzeti Vadászati Védegylet* évente megismétlődő budapesti agancskiállításai, valamint a négy éve Lipcsében rendezett nemzetközi vadászati kiállítás keretében, a magyar vadásztrofeák bemutatása alkalmával, immár tíz esztendeje méregetem és fényképezem a magyar agancsokat, szarvakat és agyarakat, minekfolytán idetartozó nagy anyag gyűlt nálam össze. Úgy véljük, hogy ezen a téren hiányt pótolunk, amikor ezt az anyagot folytatólagosan közreadjuk és ebből a célból »Magyar vadásztrofeák tára« címmel lapunkban állandó rovatot nyitunk.

Ebben a rovatban tehát sorjában közöljük a kiváló magyar vadásztrofeákról készült fényképeimet és a trofeák hitelesen, pontosan megállapított méreteit és súlyát, a szarvasagancsoknál pedig a bírálati pontozás végösszegét is, tekintve, hogy a szarvasagancsok elbírálására európaszerte elfogadott, bevált képletünk van. Mivel pedig ennek a képletnek két változata van, a teljesség kedvéért közölni fogjuk a mind a két változat szerint való bírálati pontozás végösszegét. Ennek magyarázataként megemlítem, hogy a képletnek azt a változatát, amelyben az agancs súlya — illetve annak kétszerese — szerepel, az egy év anyagának elbírálásánál szoktuk alkalmazni. A képlet másik változata pedig, amelyben a súlyt nem szerepeltetjük, ellenben ezt a két szár négy körméreti adatának egyszeri átlagával helyettesítjük, a több évfolyam anyagának együttes elbírálására szolgál. A képletnek ezt a változatát is — mint a képlet szerzője és a nemzetközi bírálóbizottság tagja — Lipcsében jómagam ajánlottam elfogadásra.*) Erre azért volt szükség, mert nem lett volna igazságos, ha a tíz-husz éve száradó agancsok súlya a csak egy-két éve száradó agancsok súlyával versenyzett volna. A lipcsei nemzetközi bírálóbizottság ajánlatomat elfogadta, tehát valószínű, hogy a többéves anyagból rendezett agancskiállítások alkalmával a jövőben is bírálati képletnek ezt a változatát fogják alkalmazni, amelyben az agancs súlyának kétszeresét a száraz négy körméretének egyszeres átlaga pótolja. Ez az indoka annak, hogy a szarvasagancsoknál elbírálásuk mindkét változatának eredményét közöljük.

Az agancs súlya olyan adat, amely körül a legtöbb tévedés és félreértés keletkezett, s amely az idő múlásával leginkább változik. Erre jó példa a Herceg Montenuovo-féle szátkai rekord-szarvasagancs. Ennek súlya 1910-ben, a bécsi nemzetközi vadászati kiállítás magyar részének anyagáról készült nagy képes emlékkönyv adatai szerint 14·5 kiló volt. Ugyanerről az agancsról a kiváló német vadászati szakíró, *Gróf Fabrice* a »Wild und Hund« című német vadásztársaság 1933 február 3-án megjelent számában (XXXIX. évf. 5. sz. 71. old.) azt írja, hogy súlya 13 kiló, holott ennek az agancsnak

*) Bírálati képletnek ezt a magam szerkesztette változatát a »Magyar Vadásztársaság« (XXXIII. évf. 10. sz. 132. old.) tévesen »a Magyarországon használatos bírálati formula németországi javított (!) kiadásának« nevezi. Ez az elnevezés azért téves, mert úgy lehet értelmezni, hogy a németek a magyar képletet javítottak, ez pedig nem felel meg a valóságnak.

súlyát Lipcsében 1930 nyarán 11·4 kilóban állapítottuk meg. Az agancs súlyának változását a csontanyag száradása okozza. Adataink pontossága kedvéért és félreértések elkerülése végett tehát a bírálati adatok felsorolásánál a súly megállapításának időpontját is közölni fogjuk. Ebből azután következtetni lehet a száradás okozta súlycsökkenésre.

Nadler Herbert.

A KŐSZÁLIKECSKE (IBEX).

Írta: Szalay Béla dr. — Nagyszeben.

I.

Nem volt Európában vad, amely a vadász vérének lázba ejtő csodálatos trofeájával kíváncsabb vadászsákmány lett volna, mint a havasi-kecske. Vadászott már reá a diluvium embere, az asszír; Ó-Indiában a Védák hőse, Izrael fia, a régi egyiptomi, az antik görög s a trójai hős. (*O. Keller*, 1887.). *Homeros* Trója legjobb nyilazójának, *Pandaros*-nak íját így éneklé meg:

»Pandaros gyorsan kivette tokjából a fényesre csiszolt íját, a vad ibex szarvából valót, amelyet hajdan, midőn az a szirtek közül előugrott, leshelyéről a szíve alatt mellbe talált, úgyhogy a vad hátrarogyott a sziklára: tizenhat arasznyira domborodott a bak szarva a háta fölé; a szarvakat a szárú-műves kicsiszolta, majd egybekapcsolta őket, s miután gyönyörűen kiesztergályozta, aranysarkat alkalmazott rájuk a húr rögzítésére.«

Amint látjuk, ez a vadnem hajdan igen el volt terjedve, most is vagy tíz fajta ismeretes Spanyolországban, a Kaukázusban, Szibériában és másutt. Ezek között azonban az alpesi ibex a legszebb (*Winckell*, 1878 — 157. old.; *Lydekker*, 1898 — IX. old. stb.). Az arabok lakta hegyeken is honos. Az arab a lehetlenséget így fejezi ki: »Hozd össze a szirti-kecskét a struccal«, azaz a sziklák lakóját a sivatag madarával, ha tudod! (*Hommel*, 1879 — 283. old.)

Szarva jelenleg 70—80 centiméter hosszúra nő meg, de régen hosszabb is volt, például Svájcban a többszázéves trofeák között 120-centimétereset is látni (*Tschudi*, 1890 — 520. old.; *Fors. Major* 1873 — 386. old.). *Grossinger* ezeket a csomós szarvakat a höscincéréhez hasonlítja (355. old.). Mindig elsősorban a szarva miatt vadásztak rá s ebből kettőt összeillesztve, íveket készítettek belőle (*Homér*). *Brehm* szerint húsa jóízű, de inkább hiszek *Hildegarde*-nak, aki már 1150-ben bizonyítja (1901 — 17. old.), hogy »a lóhús, medve-, szamár- és ibexhús csak a másodrendűek közé tartozik.« *Belon* szerint (1554 — 164. old.) Kréta szigetén a bennszülöttek a beszózott nyulat, őzet és vadkecskét egészben füstön megszalják és úgy élvezik.

Többnyire lesve vadásztak rá és csak régen, amikor sokkal több volt belőle, történt meg kivételesen, hogy urasági vadasokban par-force módon hajtották. Ilyen esetről, mint valami különös dologról, emlékeznek meg a régi történetírók, például a bécsi Práterben 1666-ban (*Bruhin*, 1872 — 312. old.) ilyen híres díszvadászat volt, amelyet *Urschenbeck* gróf fővadászmester rendezett *Lipót* császár és *Margit-Teréz* spanyol infánsnő egybekelésének ünneplésére (*Leeder*: Österreichische Vierteljahresschrift für Forstwesen 1918. Különlenyomat 3. old.) és Poroszországban Grunewaldban 1729-ben (*Genthe* 1899 — 196. old.). Ez utóbbi hajtás úgy végződött, hogy az ibex a kutyák elől beugrott valami meredek szakadékba, ahonnan nem lehetett kimozdítani. Ázsiában a khivai mongolok sólyommal vadásznak rá (*Vadászlap*, 1908 — 236. old.). Az ókori kisázsiai vadász néha lesbeállt annak az odúnak szája mellé, amelyben a vadkecske tartózkodott, kutyájával kihajtatta a vadat s a barlang szájánál lenyilazta (*O. Keller*, 1887 — 42. old.).

A régi egyiptomiak nagy nyájokban megszelídített sok különös állatot tartottak, például antilópot és a nubiai vadkecskét is (Blanckenhorn 1901 — 498. old.). A krétaiak Belon korában (1554 — 14. a. old.) összefogdosták a vadkecske gidáit, amelyeket a házikecskenyájakkal együtt legeltettek. Gidákat egyébként a régi svájciak is sokszor fogtak be és megszelídították őket (Th. Klein, 1760 — 18., 19. old.). Az ilyet azután, ha fejlett nőstény lett belőle, kikötötték a hegyeken arra a váltóra, amelyen a vad bakok szoktak járni. Lesbeálltak, s amikor valami nagy bak jelent meg, bámulatos biztossággal nyilazták le.

Mint fejedelmi vadat, sokszor látjuk az ibexet régi rajzokon megörökítve, amelyeken nemes fejét büszkén magasra tartja. A legszebb ilyen képek egyikét Ridinger-nak, a híres állatfestőnek művében láttam (Abbildung der jagtbaren Thiere, 1740, Taf. XIV). A legrégebbi ibex-rajzok különben vagy 100.000-évesek, amennyiben még a diluvium végéről, a régi kőkorból valók. Ilyeneket több délfranciaországi barlangban 1880-ban fedeztek fel mint sziklarajzokat és színes karcolatokat, például a Combarelles-i barlangban, ahol két bölény és három ibex rajzára akadtak (Capitan et Breuil, 1901). A Niaux-i barlangban harminc ösbölény rajza mellett egy ibex is meg volt örökítve (Lenhossék, 1912 — 392. old.).

Mind a kőkorból, mind később is az ibex a közönségesebb vadfajok egyike (Struckmann, 1882), tehát akkor még sokkal szaporábbnak kellett lennie, mint amilyen ma. Ennek az volt az oka, hogy akkor még nem lakott a legmeredekebb kőszirteken, hanem dombos, erdős helyeken tartózkodott, sőt néha lejött a síkságra is, például Nápoly vidékén is találtak ibexet (Heer; Lydekker 1898 — 274., 275. old.). Akkoriban el volt terjedve — Angliát kivéve — Észak-Európától le, Gibraltárig és Lombardiáig. Studer szerint (1896 — 283. old.) a postglacialis időben ez az állat még a síkon élt, de már a cölöpéptmények korában csak hegyvidéken található.

A rómaiak korában Germániában még olyan sok ibex volt, hogy a római cirkuszban Gordianus császár egyszerre kétszázat is mutogathatott belőle (Lenz, 1856 — 90., 234. old.). Probus császár pedig katonáival gyökeres nagy fákat ültetett a cirkuszba, megvárta, míg azok kilombosodtak és kis erdőt alkottak. Ebbe aztán beeresztettek ezer struccot, ezer szarvast, ugyanannyi vadkant és antilópot, vadjuhokat, egy csapat ibexet és egyéb állatokat. Midőn a cirkusz közönsége ebben a paradicsomi látványban eleget gyönyörködött, bebocsátották az arénába a szegény népet és mindenki annyi állatot vihetett haza, amennyit megfoghatott. Így hízelegtek akkoriban a népnek (Lenz, 91. old.).

A nagyarányú befogások azonban megapasztották az ibexek állományát. A szegény állat a sok üldözés elől egyre magasabb havasokra menekült, míg végre a rideg kősziklák lakója lett. Jelenleg csak Olaszországban, a Montblanc és Monterosa hozzáférhetetlen meredek sziklás hegytetőin őrzik a maradék állományt. Ha ennek nem viselnék gondját, már régen egyetlen alpesi-kőszálikecske sem élne! Érdekes, hogy az 5000 méter magas Elburz havasain épp így őrzik a perzsa sahi számára az odaváló kőikecskéik utolsó példányaikat (O. Keller, 1887 — 45. old.).

Kőszálikecskéik és csütlöknyomai Johann Elias Ridinger rajza „Abbildung der jagtbaren Thiere” c. művében, Augsburg 1740.

Amint láttuk, az ibex hajdan Közép-Európa legtöbb részén honos volt. Magyarországon is élt. Hozzánk még a jégkorszak elején Észak-Európából, Szipériából vándorolt be (C. Keller, 1904 — 94. old.; v. ö. Lydekker 1900 — 114. old.). A szomszédos országokban is jóformán mindenütt ráakadtak kövült maradványaira, például Ausztriában, Morvaországban, Csehországban (Kajka 1916 — 49. old.), Boszniában Bihačnál a cölöpéptmények lakói még a vaskorban is vadásztak rá (Woldrich: Archiv für Anthropologie Lit. 1900 — 160. old.), ami bennünket közelről érdekel. Feltehető ugyanis, hogy ott a középkor elején még élhetett.

Magyarországon, ami figyelemreméltó, két ásatag faja élt, és pedig a *Capra ibex* L., amelyet Aninánál, Krassószörény-megyében a csak 600 méter magasán fekvő Buhuj-barlangban találtak (Szabó József: M. Orv. Természetv. M. XXIII, 1886 — 236. old.; Téglás 1887 — 115. old.; Primics: Arch. Anthr. 1893 — 101. old.; Zoológiai lapok 1906 — 243. old.; Kormos 1915 — 415. old.) és az *Ibex Carpathorum* Koch, a Kárpáti-ibex, a hidegszamosvölgyi csontbarlangból (Koch, 1890 — 464. old.; 1890 — 218. old.; 1899 — 552. old.). Koch ennek az ibexnek méreteit összehasonlítva, megállapította, hogy legközelebbi rokonságban van a morvaországi Vypustek-barlangban talált *Ibex cenomanus* Fors. Major-ral.

Ibexünk legelső kövült szarvleletéről Benkő Ferenc értesít bennünket (1786 — 159. old.) »Kőszarv, Zoolythus

cornu, versteinertes Horn, vadketskéje a Brassai havasokról. Kár, hogy közelebbi részleteket nem közöl. A »Brassai havasok« valószínűleg úgy értendők, hogy a brassói előhegyekben számos barlangok egyikében találták. Hogy hova lett ez a lelet és hogy igazán ibexé-e, nem tudjuk.

Kimakovich, erdélyi kutató azon a véleményen van, hogy hazánkban a kőkorszakban a bezoar-kecske is élt vadon. Ezt később mint szelíd állatot is behozták hozzánk, s ennek elvadult példányai is lehettek. (Szóbeli közlés.)

II.

Az ibex a magyar történelemben.

Láttuk, hogy az ibex Germániában még a középkor elején is közönséges állat volt és nagyon valószínű, hogy akkor még Boszniában is élt. Annál valószínűbb, hogy akkoriban Magyarországon is még élt, főképen a Központi-Kárpátok vad vidékén. Erős megfogása csak a középkor közepén történhetett, ehelyütt tehát azzal az igen érdekes kérdéssel foglalkozunk, vajjon élt-e ez a fejedelmi vad hazánkban a magyarok bevándorlása utáni időkben és hogy van-e erre valami biztos, elfogadható bizonyíték. Annyi bizonyos, hogy létezése legalább ötvenszer van említve határozott formában.

A magyar ibex ismételt megemlítése a történelemben két gócpont köré sorakozik, a magyarországi, vagyis első-sorban a tátrai adatokra és az erdélyi Kárpátokéira.

A) Magyarországi adatok.

1. 1517. Lőcsén, a Justus család birtokában levő Sperrvogel-féle krónika 18-adik oldalán megörökítették, hogy II. Lajos királyunknak Budán 1517-ben egy lőcsei küldöttség egy jávorszarvast és egy lithvániai szánkót, a pécsi püspöknek pedig egy ibexet hozott ajándékba: »Haben Ihr. Kön. Maiestät ein Elend, 1 Littanischen Schlitten, item dem Bischof von 5-Kirchen 1 Steinbock . . . verehret« (Roth, Természettudományi Közlöny, XVII, 1885 — 505. old.; H. J. B. Vadász- és Versenylap 1879 — 7. old.; Koch 1899 — 552. old.; Zoológiai Lapok 1906 — 243. old.). H. J. B. szerint ezt a krónikát a lőcsei városházán őrzik (v. ö. még Sámi cikkét is; Vasárnapi Ujság 1873 — 347. old.; 1. Daday 1882).

2. 1518. Nagy vadász volt az Úr színe előtt a XVI. század kezdetén Estei Hippolyt, az olasz származású egri püspök, akit sok olasz vendége látogatott meg. Ez volt az a híres férfiú, akit Hunyadi Mátyás király, mint nejének, Beatrix-nek unokaöccsét, már hatéves korában esztergomi érseknek nevezett ki. A pápa eleinte »kissé fiatal«-nak tartotta a jelöltet, de később mégis csak megerősítette állásában. Akkoriban sok minden történhetett, de ez a kinevezés még akkor is felfelgőzölgette a közvéleményt. Sokat csúfolódtak az emberek a hallatlan botrány miatt és a »Cronica Estense« szerzője gúnyosan írja: »Beatrix magyar királyné a hercegprímással egy ágyban szokott hálgni« — aki akkor csak hét és fél éves volt. 1497-ben aztán a tizenhétéves ifjú, mint már »öreg bíbornok« kénytelen volt a főrendek zaklatására állását elcserélni Bakóc Tamás-sal, akinek szintén jelentékeny szerepe volt a magyar vadászat történetében. Így lett az esztergomi érsekből egri püspök. A mohácsi vész előtti idő volt ez, telve fényűzéssel, gondtalansággal, mulatozással. Az olasz vendégek nem győztek betelni a sok pompás vadászattal. Manfredi Tamás mantuai nemes is csodálkozva írja haza Egerből, hogy a püspöknek olyan sólymai vannak, amelyek a hozzájuk képest óriási vadludakat is megfogják, sőt volt eset, hogy egy sólyom egyszerre két vadludat is fogott. Ezekre a vadludakra 1518 körül a télen is meleg Tapolcza vize mellett vadásztak. Az agarászat is nagyon mulatságos volt Egerben. Manfredi leírja, hogy »az nap az

agarak két nyulat, a kopók pedig egy bakkecskét fogtak«. Így fordítja magyarrá a mantuai olasz levéltárban levő eredeti levelet Óváry Lipót (1889 — 392. old.), amikor is azt a nagy — és másoknál is gyakori — hibát követi el, hogy a »bakkecske« eredeti olasz nevét nem közli zárójelben, minekfolytán nem tudhatjuk, miféle állatról van szó. Házikecske bizonyára nem volt, hanem vagy zerge — de ennek van ismert olasz neve — vagy valódi ibex. Az olasz elnevezés becco lehetett, ami könnyen pótolhatta a stambecco — ibex — nevet. Ezeket a püspök vadasa számára a Tátrából hozathatta.

3. 1662. Evlia Cselebi, azaz: Evlia »nagyúr« híres török utazó és történetíró volt és a szultán rokona, aki 1662 körül Magyarország nagy részét beutazta és nálunk mindenütt szívesen látott vendég volt. Érdekesen vázolja, milyen fényes fogadtatásban részesítette Zrinyi Miklós, a horvát bán és költő Csáktornyan. Evlia leírja a pazar vendéglátást, amikor valamennyi vendég részeg lett. Az ő tiszteletére a bán másnap a légrádi erdőben — Zala megyében — az országhatár közelében nagy hajtóvadászatot rendezett. Az a kép, amelyet Evlia erről fest, valóban páratlan. Több ezer alabárdos hetven kocsival és sok ágyúval indult útnak. Hét óráig tartott a menetelés, míg az országszélre érkeztek. Ott Zrinyi-nek szép, magas vadászkastélya volt. Rengeteg jobbágy csoportosult össze. Ezek az országhatáron mint hajtók álltak fel. Majd borzasztóan pokoli módon kezdtek lármázni és megszólalt valamennyi ágyú is, aminek következtében az összes vad rémülten menekült a Kirinti nevű hegyre. Nagy zűrzavarban, tömegesen lehetett szarvasokat, medvéket és vadkanokat látni, mely utóbbiak nagyobbak voltak a számárnál, továbbá rókát, nyulat, hiúz és sakált, mind töméntelen számmal. Nem hiányoztak az őzek és a »vadkecské« sem! A minduntalan kitörni készülő medvék és vadkanok ezen a vadászon jó néhány embert megöltek. A bán és Evlia a magas vadászkastélyból gyönyörködött ebben a pompás látványban. Az ágyúk közben folyton dörögtek, hogy a vadat rémítsék. A hajtók a meghajtott erdő köré kátrányos kötelekből hálót feszítettek, úgyhogy a vad nem szabadulhatott ki. Azután így folytatja Evlia: »A vadkanok és farkasok a közéjük keveredett egyéb állatokat annyira tépdesték, hogy az összes vadak remegtek félelmükben. A medvék egy helyre gyülekeztek, s egy-egy nagy faágat felkapva, agyba-főbe verték a körülöttük nyüzsgő farkasokat és vadkanokat. A vadászok aztán valamennyi vaddal végeztek, leöldösvén őket, mire oly vadásztör következett, hogy kocsirakományokra menő bor fogyott el«. Evlia pedig, dúsgazdag ajándékokkal megterhelve, búcsúzott el a bántól.

Erre megjegyzi Karácsonyi, aki a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából Evlia munkáját lefordította, hogy a török történész hihetleg a zamatos borok hatása alatt írta le a látottakat, amiben igaza is lehet. De az, amit még hozzáfűz, hogy ezen a vidéken ma nincsen hiúz, sem medve, s ezért akkor sem lehetett, nem helyes, mert más történészek irataiból tudjuk, hogy még a XVII. században is az ország határain, amelyeket az ellenségtől való félelemből ember igen ritkán látogatott, rendkívül megsaporodott minden vad. Hiúz és medve akkor még biztosan volt ott. Csak a »vadkecske« elnevezés marad ismét rejtély, mert történészeink, sajnos, nem tudták, hogy ilyen kétes dolognál az eredeti török nevet okvetlenül közölni kellett volna. Mi, állattörténészek, abból jóval többet tudnánk megállapítani, mint a hadtörténelem írója. (Vadászlap, 1907 — 247. old.)

4. 1710 körül. Egervári a következőket írja a Vadászlap 1910-es évfolyamának 408. oldalán: »Camillo Morgan, osztrák vadászati író, a »Waidmannsheil« 1910. évi 14. számában közli, hogy a Felkai Tátra-Múzeumban van egy igen érdekes olajfestmény, amely bizonyíték arra, hogy a kőszálikecske a

Tátrában előfordult. A festmény egy lomnici tanító műve, s hegygerincen vonuló kőszálikecskét ábrázol. Mintegy 150—200 évesre becsüli.

5. 1714. *Csiba István*, Magyarország hegyeit ismerteti (Dissertatio de Montibus 125. old.) és a rajtuk barangoló vadfajokat is felsorolja: »A Kárpátok hegyei felette nagy fehér és fekete medvéket növelnek, oztán farkasokat, fehér nyulakat, hiúzokat és erdei kecskéket (item et capreas sylvestres).« A *Caprea* voltaképpen őz, de miután az író »erdei őzek«-et említ, házi őzek pedig nincsenek, valószínű, hogy *capras sylvestres*-t akart írni, vagyis »vad kecské«-t, de ezen, ha tetszik, zergét is érthetünk. Azután a marmota részletes élettörténetébe fog, amelynek nevét nem ismeri és »nyúl nagyságú bizonyos fajta állat«-nak mondja.

6. 1729. Ugyanez a zavaró latin állatnév kísért *Turóczy László*-nál is (1729 — 210. old.), aki szerint a Bakony tele van ennek a vadfajnak megszámlálhatatlan tömegével: »Medve, farkas, fehér nyúl, erdei őz, hiúz, nyest, jávor, bölény és a vadfajok egyéb köztársaságával vég nélkül« (sylvestres capreae, lynces, martes, alces, uri et respublica animantium sine fine). Hogy az »erdei őz«-ön, vagyis »erdei kecské«-n a zerge értendő, azt később fogjuk látni (*Grossinger I.*, 115. old.).

7. 1750 körül. *Roth Samu* mint érvt említi a Tátra ibexe mellett, hogy a Lomnici-csúcs délkeleti oldalán levő kis tavat, az úgynevezett »Steinbachsee«-t, az 1770 előtti okiratok és leírások »Steinbocksee« néven emlegetik (Természettudományi Közlöny 1885 — 505. old.). Hogy ez az érv igen gyenge lábon áll, majd később látjuk.

8/a. 1772. Bizonyos *A. J. Cz.* a Kárpátokat ismerteti (Kurze Beschreibung des Karpathen-Gebirges) és az ott élő állatok között a marmotán és zergén kívül a »Steinbock«-ot — »capricornus«-t — is részletesen tárgyalja külföldi írók nyomán, anélkül, hogy annak a Kárpátokban való határozott előfordulásáról valamit mondana. Látszik, hogy csak általános-ságban beszél a »havasokon előjövő állatok«-ról és adatait nem a Tátrában gyűjtötte (Kaiserlich privilegierte Anzeigen aus den Erbländern II. 1772 — 421. old.).

8/b. 1778. *Klein Mich.* (Samml. merkw. — 57. old.) »Die Steinböcke in Ungarn auf dem Karpathischen Gebirge sind weit grösser, als die man auf den Alpen und anderen hohen Bergen antrifft. Mivel a zergét nem említi, bizonyára róla van szó, mint a mindenütt található vadról.

8/c. 1779. *Severini* »Tentamen Zoologiae« című művében olvassuk: »Ibex, Steinbock, Capricornus a legmagasabb csúcsokon és szirteken tartózkodik, hova a zerge se merészel felmászni. Azt mondják, hogy a Kárpátokban is előfordul. Azután a zergére tér át (39. old.).

9/a. 1780. *Karl G. Windisch* (»Geographie des Königreichs Ungarn« 21. old.) »Auf den Karpathen halten sich ganze Heerden von Gamsen und Steinböcken auf«. Utána mondja ezt 1803-ban *Fischer* is (lásd alább).

9/b. 1786. *Korabinsky* szerint (»Geographisch Historischer Lexicon von Ungarn« 18. old.) az Árvai Kastély fölötti hegyekben: »An Wölfen, Gamsen, Steinböcken, Adlern, Füchsen und Haasen giebt es hier eine Menge«. (*Grossinger*, 355. old.)

10. 1803. *Fischer J. W.* magyarországi utazásait vázolja (II. 31. old.) az ibexről ezt mondja: »Die Karpathen beherbergen eine Menge von Gamsen und Steinböcken«.

11. 1814. *Wahlenberg* is hasonlóképpen nyilatkozik (»Flora Carpathorum C VIII. old.): »A szarvas, ibex és a marmota az egyedüli állatok, melyek ezen alpesekben (Kárpátokban) honolnak«. Hivatkozik rá *Blasius* 1857-ben, *Entz* 1879-ben és a Magyar Brehm a 434. oldalon.

12. 1815. Érdekes, amit *Pethe Ferenc* ír »Természet-történet« című műve 435. oldalán: »A vadkecske, Ibex capricornis, Steinbock hazája Szibéria, Galicia, Tirol, Magyar- és

Erdélyország és több e környéki tartományok. A vadkecske lakhelyének rendszerint csak a legmagasabb sziklákat mondják, de ez éppen nem igaz, mert pl. *Szala* vármegyében Tátika körül tán még ma is, igen csekély kősziklahegyeken eleget lehet látni, még pedig sereggestül. Nemrégiben még elég volt, a szántai és sümegi öregek élő tanuk. Azután a zerge (Gemse) vázolója következik. Nyilvánvaló, hogy itt csak elvadult házikecskékről lehet szó.

13/a. 1827. »A Kárpátokban él még az ibex« hangsúlyozza *Ham. Smith* (1827. IV. 301. old.), *G. Cuvier* nyomán.

13/b. 1834. »Auf dem Tatra Gebirge viele Steinböcke und Murmelthiere« írja a Statistisch-geographische Beschreibung von Ungarn, Croatien etc. (Leipzig, 1834 — 34. old.)

14. 1835. De már *Mojsisovich* (1888 — 271. old.) azt vitatja, hogy az ibex a Központi-Kárpátokban csak a 30-as évekig fordult elő.

15. 1840. Ennek ellentmond *Zawadzki* (»Fauna der Galizisch-bukovinischen Wirbeltiere« — 34. old.), aki szerint a »Steinbock«-ot még csak néhány év előtt is gyakrabban látták a Központi-Kárpátok északi oldalán, ahol egy erdész neki a bőrét is megmutatta! De most már ritkaság, mert a vad-orzók nagyon kipusztították. Erre az adatra sokan hivatkoznak (*A. Wagner*, 1846. I. 82. old.; *Blasius*, 1857; *Entz*, Magyar Brehm stb.).

16. 1851. Utóljára 1851 körül van hír a Tátra kőszálikecskéjéről: *Lenz Har. Olmar* azt állítja, hogy »az ibex Kárpát-jainak tátrai részének állandó vadja volt és kb. 200 évvel ezelőtt igyekezett egy ismeretlen nevű főúr ismét meghonosítani«, amit *Egervári* (Vadászlap, 1910 — 408. old.) semmiképpen sem akar neki elhinni.

(Folytatjuk.)

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

A VIII. nemzetközi madártani kongresszus. A nyolcadik nemzetközi madártani kongresszus 1934 július 2-a és 7-e között ülésezik Oxfordban, az ősi angol egyetemi városban. Az üléseket a Rhodes-házban tartják, amely az oxfordi egyetemi múzeum közelében van és mindazokkal az üléstermekkel rendelkezik, amelyek ilyen alkalomra szükségesek. A résztvevők elhelyezése az Egyetem úgynevezett Colleges-eiben vagy a város szállodáiban történik, mindenkinek tetszése szerint.

A kongresszus tartama alatt kiállítást rendeznek madártani érdekességű festményekből és rajzokból, ami tekintettel arra, hogy az angolok madárábrázolási művészete a legmagasabb fokon áll, páratlan érdekességű látványosságnak ígérkezik.

A rendezőség a kongresszus befejeztével érdekes madártani kirándulást tervez a Wales déli részén levő Pembroke grófsághoz tartozó szigetekre, ahol nagyhírű madártelepek vannak. Az ottani madárhegyeken tömegesen fészkelnek vészmadarak, viharfecskek, szulák, alkák és sirályfélék.

Jelentkezéseket elfogad a főtitkár, *Rev. F. C. R. Jourdain*, Whitekirk, Southbourne, Bournemouth, vagy az ügyvezető titkár *B. W. Tucker*, University Museum, Oxford. A kongresszuson előreláthatólag néhány magyar szakember is résztvesz.

Állattani szakülés. A Kir. Magyar Természettudományi Társulat állattani szakosztálya 1934 február 9-én tartotta 347-edik szakülését a Társulat (VIII., Eszterházy-utca 16.) I. emeleti üléstermében *Entz Géza dr.*, a M. N. Múzeum természet-rajzi osztályainak igazgatója, alelnök elnöklete alatt. Napirend előtt elnök melegen üdvözölte *Csörgey Tituszt* abból az alkalomból, hogy a debreceni tudományegyetem díszdoktorává avatta,

Schenkling-féle bogárjegyzék szerint ez a bogár, amelyet *Kuthy* a »Fauna regni Hungariae«-ben Kalocsáról említ, Európa déli részében honos. A jobb állapotban levő példány színe sötétbarna. A másik példánynak, amelynek csak egyes részei vannak meg, feje és előtora barnás-sárga, a két szárnyfedője és a többi megmaradt része világos-sárga.

Ez érdekes lelet kapcsán felmerül a kérdés, hogyan jutott ez a két bogár a futóbogár testébe.

Ha még az élő állatok hatoltak volna be, akkor az *Agriotes litigiosus*-t vagy inkább lárváját élősködőnek kellene tartanunk, ez azonban nem valószínű és eddig az irodalom sem említi mint élősködőt. Feltételezhetnők azt is, hogy a gyűjtött anyagban a futóbogárral együtt voltak a pattanóbogarak is. Ebben az esetben mondhatnám mint műtermék szállítás közben, vagy az ezt követő kikészítés alkalmával juthattak ezek a pattanóbogarak a futóbogár testébe. Elképzelhető, hogy szállítás közben a két kisebb bogár a nagyobb testébe egyszerűen külső nyomás következtében került. Ezt a feltevést azonban mellőzhetjük. Ha ugyanis megvizsgáljuk a behatolási nyílást, azon egyrészt világos rágási nyomokat láthatunk, másrészt a nyílás olyan kicsi, hogy a talált kifejlett pattanóbogarak azon nem férhettek be. Amint már említettem, feltételezhető az is, hogy a kikészítés alkalmával, esetleges összeragasztás közben kerültek a bogarak egymással ilyen »vonatkozása«-ba. Ebben az esetben okvetlenül észre kellene venni a ragasztás valamiféle nyomát, másrészt az is meggondolandó, miért van mindjárt két *Agriotes* a *Carabus* testében? Különben is a két bogárfaj elterjedése annyira eltérő, hogy ugyanarról a vidékről származó gyűjtési anyagban alig lehetnek együtt.

Végül is csak azt a lehetőséget fogadhatjuk el, hogy ezek a pattanóbogarak a gyűjteményben valóban mint rovarpusztító kártevők szerepelnek. Alkalmassint a lárvá furta be magát a futóbogárba, ahol azután kifejlődött. A rágási nyílás ugyanis kisebb, semhogy azon a fejlett bogár átférhetne. Ebben az esetben, úgy látszik, az egyik *Agriotes* — a szétesett világosabb példány — kifejlődése után hamarosan elpusztult s maga is valamely más kártevő áldozata lett. A jobb állapotban levő másik példány pedig valószínűleg cyánozás alkalmával pusztult el.

Ez az egy eset természetesen semmiképpen sem bizonyíthatja, hogy ezek a bogarak valóban kártevői a rovargyűjteményeknek. Mindazonáltal ennek a feltevésnek valószínűségét — véleményem szerint — elvitatni nem lehet. Hiszen az *Agriotes*-ek életmódja annyira hasonlít a múzeumbogarakéhoz, hogy életmódjuk megegyezése a kártevés szempontjából is joggal feltételezhető.

Végül megjegyzem, hogy ezzel a néhány sorral csupán egy feltűnő jelenségre akartam felhívni a szakkörök figyelmét. Talán adódik majd alkalom arra, hogy ezt a megfigyelést kísérlettel is igazoljuk.

A KÖSZÁLIKECSKE (IBEX).

Írta: Szalay Béla dr. — Nagyszeben.

(7. folytatás)

I.) Retyezáti ibexek.

Összegyűjtött adataim és az alább közlendő újabb adatok áttekintésénél szembe ötlök, hogy a hazai kőszálikecskének az utolsó száz évben említett állítólagos történelmi adatai között milyen gyakran esik szó a Retyezátról, mint ennek a nemes vadnak hazájáról. Ebből az következik, hogy ott, Hunyad megyében olyan sajátságos körülményeknek kell közreműködnie, amelyek az ibex-szarvoknak odajutását megkönnyítik. Ezek a jövőben is, még többször téveszthetik meg a földrajzi állattan kutatóját. Mielőtt azonban ezeknek

érdemleges tárgyalásába bocsátkoznánk, a retyezáti adatok legérdekesebbjéről — amely egyúttal a legújabb — vagyis

1. *Maderspach* Viktor kőszálikecske-szarvának történetéről kell beszámolnunk.

Maderspach gyönyörűen írta le éjjeli kalandját a Retyezáton¹⁾. Eltvedt és ismeretlen barlangba jutott, amely, úgy látszik, vagy 340 év előtt egy remete lakása lehetett, aki ott kőszálikecske-szarvokból kanalakat faragott. Az író csak nagy ügyvel-bajjal tudott éjjel után, bőrig ázva, visszakerülni a »Campu sirului« nevű mező barlangjába, ahol vadászati főhadiszállása volt. Oda volt a szomjúságtól! Szerencsére üdítő teával várta szolgálja, *Gyorgye* (György). A barlangból csak egy pár ibex-szarvat és ilyen szarvból faragott — de ez nagy kérdés ám! — öt kanalat hozott magával emlékiül. Eddig tart a kaland. Mind ez *Maderspach* szerint 1910. szeptember elején történt. Még ugyanabban az évben odaajándékozta a szarvpárt — amelyet kis koponyarész tartott össze — *Forgách István* gróf-nak, aki 1916-ban meghalt, amikor is a nagyszalánczi kastély és benne a trófeagyűjtemény az ibex-szarvakkal együtt *Waldbott Kelemen* báró tulajdonába jutott. A hazavitt öt szarukanál a háborúokozta zavaros világban az író lakásáról eltűnt.

Több tekintetben fontos, hogy *Maderspach* éjjeli bolyongásainak színhelyét közelebbről megismerjük, mert ennek segítségével később meg lehet majd találni ezt a barlangot, amelynek létezésében nem kételkedem. Fontos ez továbbá a *Maderspach*-féle ibex kérdésének megítélésében is. Ránduljunk ki tehát Hunyad vármegyébe.

Petrozsényből déli irányban megyünk, majd Iszkrony (Iseroni) község mellett a Zsil völgyében nyugatnak folytatjuk menetelésünket Lupény és Kimpulujnyág (Campullui Neag) két községen át. Tovább a Zsilvölgy ketté oszlik; nyugati ága, a száraz »Scocul Mare« völgy mentén haladunk, amelynek egyik kiszélesedő rétje a Kimpusel (Campusel; ezt a különböző községbeliek »Campu selului, vagy »Campu sirului«-nak is mondják. Lásd a térképvázlatot). Ott tehát a Retyezáthegység déli lábánál, a régi országhatár közelében vagyunk. Szemben, délről emelkedik a széles Oslea-havas. A Kimpusel északi határa a »Dilma cu brazi« (fenyveshalom) nevű gerinc — főcsúcsa a 2013 méter magas »Dealul Albele«, — amely szélesebb, de rendkívül sziklás és meredek homlokkal lejt az említett rétre. A Dilma mellett, nyugatra, tőle szűk »oldalvölgytől« elválasztva a Csokanele-gerinc emelkedik. Ennek teteje a 2016 méter magas »Peatra Jorgovan«, amelynek alsó része keskenységével ötlök szembe. A Dilma-homlok talpának legnyugatibb részében, a völgyfenék mellett, mintegy 1150 méternyire a tenger színe fölött van a Kimpusel jól ismert barlangja, *Maderspach* rendes vadásztanyája (a térképen füles kör és nyíl jelzi). *Maderspach* a Csokanel-gerincen gyalogutat készíttetett a fenyves felső széléig; éjjeli kalandja alkalmával amikor a ködben eltvedt ennek felső részén járt. Tehát a Csokanel-éltől nyugat-keleti irányban, keleti oldalán tévelygett le az említett oldalvölgybe és a Dilma nyugati oldalán fel, ennek eléig, esetleg kissé tovább is, amikor (a térképen karikával megjelölt helyen) meghallotta a szemközti Oslea-havas eszténája mellől a kutyaugatást. Ebből megtudta, merre jár és a legrövidebb irányban, a Dilma homlokának sziklái között ereszkedett le a Scoca-völgybe (körülbelül a térképen jelzett házikó felé), ahonnan, a völgyben fölfelé haladva, nemsokára éjjeli tanyájához érkezett. Az említett körtől a tanyáig körülbelül egy órát járt, amiből kiderül, hogy a kör helye semmiképpen sem lehetett a Dilma homlokának csúcsától messze fölfelé. Azt is megtudjuk, hogy *Maderspach* nevezetes barlangja aligha lehetett — mint ahogyan azt gondoltuk —

¹⁾ Lásd A »Természet« 1932. évi 15. és 23. számát.

a Dilma-homlok szikla rengetegében, hanem valószínűleg fölötté!

Maderspach első közleményében még azt vallotta, hogy az általa talált szarv kétségtelenül bizonyítja az ibex egykori létezését a Retyezáton; második cikkében az én közleményem hatása alatt oda módosította véleményét²⁾, hogy az a szarv mégsem volt retyezati vadé, hanem a barlang remetéje valakitől faragás céljára kapta. Igaz ugyan, hogy az esztorgályosnak ily célra rendszeren csak egyes szarvakat szoktak adni, de kivételesen megtörténhetett, hogy az összefüggő szarvpárt valamely okból vagy véletlenül nem választották szét.

Maderspach szép cikkének első hatása alatt írtam meg válaszómat³⁾ akkor, amikor azt kellett gondolnom, hogy az írónak könnyű feladata lesz cikkének hézagait pótolni és állításait bizonyítani. A pótlásokra őt fel is kértem. Ezek egy része be is érkezett, de éppen a szarvpárra vonatkozóan sok kétség áll fenn ma is. Időközben négy helyről is kaptam leveleket, amelynek írói *Maderspach* cikkének tartalmából semmit sem hisznek el és óvatosságra intenek. Ugyanezt írta nekem — 1933. március 9.-én kelt levelében — *Mallász József* is, a dévai múzeumnak érdemekben kiváló igazgatója, aki velem közölte, hogy a Retyezát minden zúgát ismeri; a Csokanel-en és Dilma brazi-n számtalanszor járt, ismeri az utóbbinak valamennyi barlangját és ezeket le is írta. Ott egy barlangot is fedezett fel.⁴⁾ »Nézetem szerint — írja — *Maderspach* barlangjának azonosításánál csakis a »Tatarescu«-nak elneveztem barlang jöhetne tekintetbe, amelynek másik neve »Pesterea I. dela Dilma cu brazi«; de ez sem függ össze a Csokanel-lel, mert a Scocu mésztömbjében található, azon a vidéken más barlang nincs, így *Maderspach* barlangja nem létezhetik.«⁵⁾ *Mallász* megkért, bizzam rá az egész dolgot; ő, mint a vidék ismerője a helyszínen fog utánajárni a dolognak és teljes világosságot fog rá deríteni. Ezt szívesen elfogadtam. *Mallász*-nak azonban csak éppen annyi ideje volt, hogy a legfontosabb tanút kihallgassa, s az eredményt velem közölje; március 12.-én váratlanul hirtelen meghalt.

Erre újabb irányban kezdtem kutatni. Első feladatomban volt a *Maderspach*-féle szarvpárról fényképet szerezni. Ezt *Nadler Herbert* igazgató csakhamar el is intézte, — fogadja érte hálás köszönetemet — akinek *Waldbott Kelemen báró* volt szíves annak a két ibex-szarvpárnak fényképét megküldeni, amely a nagyszalánczi kastélyban most látható, de ezeknek eredetét nem sikerült kinyomoznom. És most következik az első meglepetés: *Maderspach* nem tudja eldönteni, melyik a kettő közül az, amely tőle származik, ami igen feltűnő dolog (okát lásd később); csak arra emlékszik, hogy az általa talált szarvak »igen vaskosak voltak«. Az egyik fényképen látható karcsú szarvpárról nem volt nehéz megállapítanom, hogy annak viselője egy nubiai-vadkecske (*Capra nubica* = *Capra nubiana* F. Cuv.) volt. A másik szarvpár fényképét elküldtem régi pártfogómnak, *Dr. Max Hilzheimer*-nek, egy berlini múzeum igazgatójának, aki az új Brehm-ben a vadkecskékről szóló fejezetet írta. Ő *Dr. Pohle*-vel együtt a fényképet alaposan tanulmányozta és erről nekem a következőket írta: »... Ich bin mit der Photographie zu Kollegen Pohle ins Museum für Naturkunde gegangen und wir haben dort festgestellt, dass das Gehörn am meisten Aehnlichkeit hat mit *Capra sewertzowi* aus dem Kaukasus, allerdings auch leichte Anklänge an den Alpensteinbock aufweist. Es ist allerdings dazu zu bemerken,

Nubiai-vadkecske szarva — *Capra nubiana* F. Cuvier — jellegzetes, karcsú, vékony szarvpár, szabályos közökben sorakozó, erősen kiemelkedő csomókkal, köztük mély, széles, sima közzel, hosszú, igen hegyes és vékony szarvvéggel. Néhai Forgách István gróf gyűjteményéből; jelenleg Waldbott Kelemen báró birtokában.

dass die von uns verglichenem Steinböcke aus dem Gebiet der jetzt allein noch lebenden Alpensteinböcke stammen, d. h. aus der Westschweiz. Wie die längst ausgerotteten Steinböcke der Ostalpen ausgesehen haben, ist mir unbekannt. Ob von ihnen irgendwelche Gehörne existieren, weiss ich nicht. Vielleicht haben die Museen in Innsbruck, Wien oder Salzburg irgendwelches Material davon. Bei dem Schädel, dessen Photographie Sie mir einschickten, ist es zu bedauern, dass der Schädel so kurz abgeschnitten ist.«⁶⁾ Offenbar ist das doch erst beim Aufsetzen auf das Brett geschehen... Mit freundlichem Gruss... Berlin-Charlottenburg den 19. Februar 1933.»

Ez az eredmény azért érdekes, mert ha csakugyan bizonyítható volna, hogy a *Maderspach*-féle szarvpár retyezati vadtól származott, akkor nálunk olyan vadkecskefajnak kellett élnie, amely közelebb állt a kaukázusi, mint a svájci ibexhez, tehát nem északról, hanem észak-keletről vagy keletről — esetleg a balkán közvetítésével délkeletről — vándorolt be hozzánk. Ez a megállapítás azonban egyelőre még tárgytalan.

Rátérek *Mallász* kutatásainak eredményére, amely minden tekintetben, még az apró részletekben is, igazolja mind-

⁶⁾ Azért, mert ha nagyobb a csont, az ibex faja könnyebben állapítható meg.

²⁾ Lásd »A Természet« 1932. évi 23. számát.

³⁾ Lásd »A Természet« 1932. évi 21. számát.

⁴⁾ *Gadl István dr.*-nak, a földtan tudósának levele szerint *Mallász* a Retyezáton, azelőtt ismeretlen három barlangra bukkant.

⁵⁾ Ezt az utolsó következtetést azért nem fogadhatom el, mert mészhegységben minden nap lehet új barlangot felfedezni. Édesatyám, *Ferenc*, 1868. körül Brassó város közelében, egy hegyoldalon ismeretlen barlangra akadt, amelynek bejáratát sűrű bokrok takarták. Akkor megmutatta a barlangot néhány brassói embernek. Ma már megfedkeztek róla, senki sem ismeri.

azt, amit *Maderspach* bolyongásainak lefolyásáról közölt. *Tocaciu*, a petrozsényi prim-pretor ugyanis *Mallász* kérésére hivatalos jegyzőkönyvet vettetett fel, amely jelenleg a dévai múzeum irattárában van elhelyezve »43/1933. múz. (1933. III. 18.)« szám alatt. Ebben, valamint későbbi szóbeli közléseiben *Bancsila György* iszkronyi lakos, *Maderspach* éjjeli kalandjának egyedüli tanuja, a következőket állítja:

»1908-tól 1912-ig *Maderspach*-nak sok vadászatán vettem részt, mint vadászszolga; 1913-tól 1922-ig pedig valamennyin.

Kaukázusi-vadkecske szarva — *Capra sewertzowi* — (Dr. Hilzheimer meghatározása szerint). Erősen szétágazó, rövidebb, zömök, nehéz szarvpár, sűrűen, kissé szabálytalanul sorakozó, alacsony csomókkal, három erős hosszboráival, rövid és hirtelen hegyesedő szarvvéggel. Néhai *Forgách István gróf* gyűjteményéből; jelenleg *Waldbott Kelemen báró* birtokában.

1913. év nyarán történt, hogy egy napon *Maderspach* délután vadászatra indult a Csokanel-re, amelyről zuhogó esőben csak éjfél tájt tért vissza. Csuron víz volt, s igen kimerültnek látszott. Elmondta, hogy a ködben eltévedt, egy helyen le is zuhant és egy barlangba került, amelyben régi konyhaedényeket és pisztolyokat talált. Ezekből én azonban nála semmit sem láttam. Kalandozásai közben egy még régebben elhullott zergebakk tetemére bukkant, amelynek fejét kampóival együtt levágta és magával hozta. Ezeket láttam; száraz, bőr és hús nélküli csontok voltak. A kampók közönséges zergekampóktól miben sem különböztek. Másnap felkértem *Maderspachot*, mutassa meg nekem, hol van az új barlang? *Maderspach* felmutatott a Dilma sziklafalaira. Később ismételtén kértem, menjünk el megkeresni azt a barlangot, de *Maderspach* erre nem volt hajlandó, mert — úgymondta — úgy sem bírnök azt megtalálni. Akkor tudniillik azt az egész vidéket sűrű erdő borította, de később levágták azt, s most szabad ott a kilátás, könnyen meg lehetne találni a barlangot. Ennek a vadászatnak

az éve csak 1913. lehet, mert jól emlékszem, hogy aránylag rövid idő múlva kitört a háború.

Ebben a vallomásban fontosnak tartom annak a körülménynek megemlítését, hogy az újra megtalálandó barlang vidéke ma szabad, könnyen áttekinthető. Fontos továbbá a pisztolyokról szóló közlés, amelyekről *Maderspach* cikkében nem szól. Ezek ugyanis azt bizonyítanák, hogy a barlang leletei, tehát az ibex-szarvak is, olyan korból valók, amikor Európa délkeleti részében nemcsak harcosok, hanem papok is használták ezt a fegyvert; s így ez alig lehetett régebbi idő, mint a XVI. század vége, tehát az 1600. év körüli idő, mert pisztolyokat csak a XVI. század elején kezdtek készíteni.

Van azonban e vallomásban egy fontos, meglepetésszerű dolog is, ennek a vadászkalandnak időbeli meghatározása, amelyet *Györgye* határozottan 1913-ra tesz, ellenben *Maderspach* 1910-re; minek folytán az a látszat, mintha *Maderspach* már 1910-ben odaajándékozta volna a grófnak azt a szarvpárt, amelyet csak 1913-ban talált a barlangban. Mindez azonban csak látszat. A rejtélyt megfejti *Maderspach*-nak hozzám intézett levele, melyről később szölok.

Azonban egy újabb meglepetés is ér bennünket, éspedig az, hogy *Györgye* nem látott ibex-szarvakat.

Egy harmadik irányban is szükséges volt még kutatnom. *Maderspach* ugyanis egyik levelében említi, hogy tanúja van arra, hogy az ibex-szarvpárt tényleg átadta a grófnak. Kérdést intéztem tehát Tőke-Terebesen (Trebisov) *Lenz József* espereshez, aki a következőket írja: »Biztosan tudom és emlékszem rá, hogy *Maderspach* csakugyan adott *Forgách István gróf*-nak egy szép, gyűrűs vadkecske-szarvpárt 1909—1910. körül.« Erre vonatkozóan *Mallász* igazgató, aki *Maderspach* vadászkalandját koholmányoknak tartja, annak a gyanújának ad kifejezést, hogy *Maderspach* esetleg Hátszegen vásárolt egy tudott ibex-szarvpárt, amely iránt *Mallász* is érdeklődött és ezt adta át a grófnak. Meggyőződtem azonban arról, hogy *Maderspach* Hátszegen nem vásárolhatott ibex-szarvakat, mert azok (lásd alább) még ma is ott vannak.

Ami pedig az időpontra vonatkozó nevezetes eltérést illeti, amely *Maderspach* és *Györgye* nyilatkozata között fennáll, ezt *Maderspach* következő módon magyarázza meg: »*Györgye*-nek teljesen igaza van; 1913-ban ő kísért el vadászatomon, amidőn a zergekampókat hazahoztam; 1910-ben azonban, amidőn az ibex-szarvakat találtam, nem ő volt velem a havason, hanem egy mármaroszi orosz famunkás.« (Hogy azt is »*Györgye*«-nek hívták, *Maderspach* cikkéből tudom.)

Ez a két különböző vadászat kissé hasonló lefolyást mutat. Mind a kettőben — *Maderspach* cikkei és *Györgye II.* elbeszélése szerint — *Maderspach* éjjel a havason eltévedt; köd és nagy eső volt, bőrig ázott. Mind a kettőben lezuhant és egy barlangot fedezett fel. Mind a két barlangban régesrégi tárgyakat talált. Mind a két alkalommal szarvakat hozott haza éjfél körül. Abban is hasonlít a két kaland, hogy az egyik barlangot éppúgy nem lehet megtalálni, mint a másikat. A szolgát mind a két esetben *Györgye*-nek hívták.

Mindezt csak azzal a feltevéssel lehet megmagyarázni, hogy ugyanannak a remetének két barlanglakásáról van szó. Ennek a két esetnek nagy hasonlósága azt a következtetésemet is jogossá teszi, hogy 24 év után rendkívül könnyen megeshetett az, hogy a szerző ezt a két esetet egymással, sőt még egy harmadikkal is összetévesztette, amit utóvégre is meg lehet bocsátani.

De fokozza a bizonytalanságot még egy negyedik meglepetés is, éspedig az, hogy okom van feltételezni, hogy a *Maderspach* által tényleg *Forgách gróf*-nak ajándékozott ibexszarv úgylátszik eltűnt, legalább mi sem bizonyítja azt, hogy a *Waldbott báró* fényképein lévő ibex-szarvak egyike a

